

О. М. Головінов,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки і управління інноваційною діяльністю,
Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ І ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

O. M. Golovinov,

Doctor economic sciences, Professor, Professor of the Department of Economics and management of innovation,
Donetsk National University of Economics and trade named Mikhail Tugan-Baranovsky

INNOVATIVE ACTIVITY AND INNOVATIVE PROCESSES IN THE NATIONAL ECONOMY

Досліджується сутність інноваційної діяльності в умовах трансформації її суб'єктів, вихідні умови формування інноваційної економіки, якісні та кількісні параметри, що характеризують її як інноваційно активну або інноваційно інертну. Зроблено ряд узагальнених висновків щодо принципових шляхів, здатних підсилити процес розвитку інноваційно активної економіки в нашій державі.

We study the essence of innovative activity in the conditions of transformation of its subjects, the initial conditions of formation of innovative economy, qualitative and quantitative parameters, characterizing it as an innovative active or innovation inert. Made a number of generalized conclusions on the fundamental ways that can enhance the process of development of innovative active economy in our country.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційна економіка, інноваційна інертність, інноваційний потенціал, інноваційний процес.

Key words: innovations, innovative activity, innovative economy, innovative inertia, the innovative potential, innovation process.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У 80-х роках минулого століття посилення конкуренції між розвиненими країнами зажадало від господарюючих суб'єктів нових якостей, насамперед, здатності швидко адаптуватися до мінливих умов конкурентної боротьби та своєчасно реагувати на зростаючі потреби суспільства. Реалізація цих якостей сприяла формуванню еволюційним шляхом нового типу розвитку господарських систем, що отримав назву інноваційного.

Слід зазначити, що інноваційність, як явище в економіці, було присутнє і до цього, оскільки інновації лежать в основі процесу суспільного поділу праці та відповідного економічного розвитку. Однак інноваційний процес носив характер точкового економічного явища. В економіці інноваційного типу він поступово перетворився в домінуючу економічного розвитку. Характерною особливістю його стало усвідомлення громадськістю вирішальної ролі науки в розвитку економіки, визнання залежності майбутнього економіки і суспільства від нововведень і нових технологій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В останні роки зарубіжними і вітчизняними авторами була виконана велика кількість робіт, що характеризують перехід світової економіки на інноваційний шлях розвитку. Перше наукове інноваційне спостереження серед вітчизняних дослідників було зроблено Н. Д. Кондратьєвим у 20-роки ХХ століття. Не займаючись безпосередньо аналізом інноваційних проблем, своїми дослідженнями в області великих циклів кон'юнктури (дов-

гих хвиль) він ініціював подальші вивчення причин і тривалості цих циклів, найважливішою основою яких були визнані інновації.

Дослідженню інноваційної економіки переважно на зарубіжному досвіді, можливості її адаптації у вітчизняних умовах присвячені праці російських учених А. Динкіна і Н. Іванової [1], українських дослідників Е. Савельєва, С. Чеботаря, Д. Штефаніча [2]. Концептуальні основи розвитку інноваційної економіки, оцінка ролі і місця наукоємних галузей та інноваційної діяльності з точки зору синергетичного ефекту розглянуті в працях В. Соловйова [3], О. Амоші, А. Землянкіна, В. Антонюк [4]. Учені В. Геєць та В. Семиноженко на основі глибокого аналізу розвитку економіки України за роки незалежності обґрунтовують необхідність нової господарської парадигми і її складових компонентів як основи інноваційних перспектив України [5]. Дослідження в контексті інновацій сформованого господарського порядку в Україні та еволюції правил поведінки, здатних забезпечити її інноваційний розвиток, здійснено в роботі учених В. Вишневського і В. Дементьєва [6].

Більшість цих досліджень містить багато ідей, постановочних підходів, висновків, узагальнень, які, поза сумнівом, просувають теорію інноваційного розвитку по шляху сучасної економічної науки, але все ж таки поки не дозволяють виробити чітке бачення концепції створення інноваційної сфери і визначити її основні параметри. Стримуючим фактором у цьому випадку є й інженерний підхід до процесів інноваційного розвитку, який все ще продовжує домінувати.

НЕВИРІШЕНА ЧАСТИНА ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Сьогодні слід визнати актуальність висновків про те, що необхідно розвивати послідовну і чітку схему оцінки інноваційної діяльності, яка дозволить продемонструвати з'єднання економічних і соціальних переваг інноваційної економіки. Вирішити таку задачу можливо через виявлення більш зрозумілих для суспільства її характеристик на державному, інституційному, законодавчому рівнях.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в спробі поглибити уявлення про економічні, організаційні, правові засади здійснення інноваційної діяльності, які формують загальний клімат розвитку і функціонування інноваційно-активної моделі економіки.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Загальновідомо, що винятковою особливістю сучасного суспільного розвитку є перехід до інформаційного суспільства, заснованого на економіці інноваційного типу. Інноваційну економіку в більшості випадків трактують як таку, яка заснована на знаннях та інформаційних технологіях. При цьому передбачається, що головний ефект її полягає не просто у випуску високо технологічної продукції, а в її продуктивному використанні у всіх сферах і галузях, на рівні впливу на економіку і суспільство.

Як показує практика розвинених країн, інноваційність їх економіки характеризується низкою ознак, до яких в узагальненому вигляді можна віднести наступні:

- переважна роль в економічному зростанні відводиться виробництву, обробці, поширенню знань та інформації;

- суспільство і держава виявляють готовність до сприйняття нових ідей і технологій, їх практичної реалізації в різних галузях;

- наявність державної інноваційної політики і законодавства, орієнтованого на стимулювання інноваційних процесів;

- переважним є інтелектуальна праця як результат зростання інвестицій у розвиток людського капіталу;

- активне використання населенням персональних комп'ютерів, збільшення користувачів мережі Інтернет, що стимулює зростання числа робочих місць і зайнятості;

- наявність зрілих і стійких інститутів, що регулюють інноваційне середовище, насамперед, права інтелектуальної власності, ступінь розвитку і тип конкуренції;

- сформована розвинена інноваційна інфраструктура, здатна оперативно і гнучко привести в дію, змусити працювати інноваційний процес;

- у процесі розробки нових ідей і технологій все більшого значення набуває партнерство освітніх і наукових установ, підприємницького сектора і держави;

- в економіці переважає п'ятий технологічний уклад і створюються передумови переходу до шостого;

- до 80% приросту ВВП досягається за рахунок реалізації наукоємної продукції та послуг;

- перспективним напрямом розвитку розглядається технологізація реалізації та споживання інновацій, перетворення її в стандартизований процес.

Інноваційний тип розвитку пов'язаний із безперервним і цілеспрямованим пошуком, розробкою і реалізацією нововведень (інновацій), тобто з інноваційною діяльністю. Суб'єктами інноваційної діяльності виступають великі, середні та малі підприємства (компанії), проте їх роль у розвитку інноваційного бізнесу неоднорознозначна. Малі і середні підприємства більш чутливо реагують на мінливі вимоги зовнішнього середовища, схильні до впровадження радикальних інновацій, виступаючи таким чином "піонерами технологічного про-

риву". Крім того, малий інноваційний бізнес прискорює доведення науково-технологічної розробки до товарного вигляду і її впровадження, особливо, якщо мале підприємство очолює сам автор розробки. Разом з тим, досвід розвинених країн свідчить, що ключовою ланкою у створенні інновацій залишається великий бізнес. Пов'язано це з тим, що саме він здатний брати на себе масштабні фінансові та технологічні ризики інвестицій у нові технології. За наведеними в дослідженнях даними [7], на початку XXI століття понад 20 американських компаній мали річні наукові бюджети, що перевищували 1 млрд дол., у тому числі Дженерал Моторс — більше 8 млрд дол. на рік, ІВМ — понад 4 млрд дол. на рік.

Міркування щодо суб'єктів інноваційної діяльності вимагають певного уточнення, оскільки підприємство в ринковій економіці характеризує багатосуб'єктну систему відносин всередині нього самого і в господарській системі в цілому. Але найголовніше — підприємства (компанії) є об'єктами власності (приватних підприємців, держави), тому розглядаючи їх як суб'єктів інноваційної діяльності, необхідно розуміти, що саме власники-підприємці як власники і розпорядники ресурсів виконують функцію активного перетворення ідей і "образів" нового продукту або послуги в необхідний товар (нововведення). Підсилення інноваційної активності цих суб'єктів вимагає забезпечення надійного захисту прав власності, економічного стимулювання інноваційного розвитку методами курсової, податкової, митної політики, істотних змін в їх мотивації щодо переорієнтації вектора розвитку, яке базувалося б не на використанні експортоорієнтованих виробництв, а переважно на знаннях та інформації.

Щоб виявити ступінь взаємозв'язку інноваційної діяльності з рівнем інноваційності економіки, необхідно визначити її зміст. У міжнародних стандартах інноваційна діяльність розглядається як "вид діяльності, пов'язаний із трансформацією ідей у новий або удосконалений продукт, впровадженням на ринку, у новий або удосконалений технологічний процес, який використовується в практичній діяльності, або новий підхід до соціальних послуг" [8]. Теоретичне узагальнення названих у науковій літературі дефініцій і їх уточнення дозволяє зробити висновок, що інноваційна діяльність — це сукупність дій, пов'язаних із науковими, дослідницькими, технологічними і практичними пошуками в рамках нових підходів і рішень, за допомогою яких ідеї перетворюються в нові розробки, процеси і товари (продукти, послуги) з високим рівнем ефективного впливу на економіку і суспільство. Дане визначення, на наш погляд, віддає належне не лише науковим дослідженням, але і життєвій практиці новаторів, які інтуїтивно, несподівано для себе, створюють те нове, що приймає форму інновацій (наприклад, пеніцилін, лазер, Інтернет, рентгенівські промені, кредитна картка, каучук).

Створення продукції інноваційної діяльності, її поширення передбачає відповідно інноваційний потенціал, сам інноваційний процес та виробництво товарів і послуг на основі інновацій. Інноваційний потенціал як сукупність ресурсів, можливостей і здібностей їх використання, розкриває інноваційну діяльність із двох боків: здатність здійснювати таку діяльність (якісна сторона) і можливість, готовність здійснювати цю діяльність на рівні як підприємства, так і регіону і країни (кількісна сторона). Найбільш затребувані ці поняття фахівцями в прикладних галузях економічного знання — менеджменті і маркетингу. Як зауважив англійський економіст Пітер Друкер, інновації починаються з аналізу наявного потенціалу, визначення якого є необхідним етапом дій при розробці стратегії [9]. Інформація про кількісні та якісні параметри інноваційного потенціалу країни має важливе значення для обґрунтування державної інноваційної політики, комплексу науково-технічних та інноваційних програм, діяльності інноваційних структур і інститутів, адекватних ринковим умо-

вам господарювання, покликаних забезпечити проходження наукових ідей від їх зародження до практичного застосування у виробничій сфері.

Інноваційний процес у ході становлення інноваційної епохи являв собою лінійну послідовну зміну етапів, стадій інноваційної діяльності зі створення нововведень. Першим етапом інноваційного процесу є результати фундаментальних досліджень і розробок, основним інвестором яких через високий ступінь ризику завжди залишається держава.

Другий етап інноваційного процесу — прикладні дослідження, де визначаються можливість і доцільність використання фундаментального результату в практичній сфері. За всієї очевидності зв'язків першого і другого етапів, їх розвиток сьогодні набуває нову особливість. Теоретичні (фундаментальні) дослідження створюють необхідний обсяг наукового знання, без якого неможливий розвиток прикладних досліджень. Однак, за своєю природою вони найбільш віддалені від комерційної реалізації нововведень, що створює певну суперечливу ситуацію. Тим не менш, до кінця ХХ ст. сформувався загальний принцип, широко застосовуваний корпораціями для використання наявних теоретичних знань в інноваційній практиці. Він полягає в цілеспрямованому поєднанні, комбінації різних галузей і сфер наукового знання і технологій заради отримання нових царин його економічного застосування — нанотехнологія, біотехнологія, оптоелектроніка і т. ін.

Третім етапом інноваційного процесу є перетворення дослідного зразка в товарний, паралельно йдуть маркетингові дослідження і в підсумку нові вироби, новації надходять на ринок. Будучи реалізованими і введеними в практичну діяльність, вони набувають характеру інновації. Застосування інноваційних продуктів, послуг або технологій у різних місцях і умовах можливо шляхом дифузії інновацій, під якою мається на увазі поширення вже одного разу освоєної, реалізованої інновації. Інноваційний процес вважається завершеним, якщо розроблені або придбані в результаті дифузії інновації використовуються в постійному режимі, тобто досягнута їх рутинізація. Зазначені етапи циклу є об'єктивно немінучими й обов'язковими, однак і в часі, і в просторі вони можуть відстояти один від одного і виконуватися різними суб'єктами.

У практиці розвинених країн все більшого значення набувають мотивуючі заходи, які завершують інноваційний процес [10, с. 12]. Серед них найбільш затребуваними є: стимулювання "виходу" інновацій через систему державних закупівель інноваційної продукції, міжнародну стандартизацію, посилення захисту інтелектуальної власності; стимулювання розвитку венчурного підприємництва, ринку венчурного капіталу; посилення науково-дослідницької та дослідно-конструкторської роботи в приватному секторі.

Сьогодні на характер інноваційного процесу значно впливають глобалізація науки, економіки, інформаційних процесів, поява та функціонування мережі Інтернет, транснаціональність багатьох явищ, що, не змінюючи суті інноваційного процесу, робить його більш відкритим, інтернаціональним. Інноваційна ідея може виникати на будь-якому етапі інноваційного процесу. З появою цієї ідеї (нового продукту, послуги, нового бізнесу, організації управління та ін.) починається пошук необхідного для її реалізації науково-технічного знання або включення цього знання у вигляді наявного патенту в інноваційний процес як готового елемента. У разі відсутності такого знання можна замовити цільове дослідження або розробку. Обмеження накладаються лише різними формами інтелектуальної власності, які набувають учасники процесу на тій чи іншій стадії. З урахуванням таких обставин уявлення про лінійний характер інноваційних процесів замінюється іншим, "в основі якого лежить розуміння їх головним чином як не-

лінійних" [11, с. 10]. При цьому цілком очевидно, що незаперечною перевагою країни є наявність у складі її інноваційного потенціалу всіх стадій інноваційних процесів, універсальність яких забезпечує їй міцні позиції на світовому ринку. Більш того, сильна фундаментальна і прикладна наукова база є для країни не лише гарантією появи власних конкурентоспроможних ідей і розробок, але і необхідною умовою сприйняття ідей, що з'явилися в зовнішньому світі.

Напрями й активність інноваційного процесу залежать від соціально-економічного середовища, в якому він функціонує і розвивається. Саме воно визначає ту чи іншу модель. В Україні інноваційний процес тривалий час являє собою просту лінійно-послідовну модель, де основна роль відводиться науково-дослідницьким і дослідно-конструкторським розробкам, а ринок розглядається лише як споживач результатів технологічної активності виробництва. Характерною рисою цієї моделі є виконання дослідницькими і науковими організаціями проектів, орієнтованих на науково-технічний прогрес сам по собі ("technology pull"), а не тих, які визначені попитом потенційних споживачів ("demand pull").

Сьогодні, коли йдеться про ринкову економіку, дослідження і розробки повинні диктуватися ринком і орієнтуватися, реагувати на його потреби. Це гіпотетичний імператив ринку, який має силу лише за умови перетворення потреби в попит. В Україні потреби в інноваціях існують у суспільства в цілому, але форму попиту приймають лише в домінуючих власників активів, якщо вони для створення конкурентних переваг і отримання економічної вигоди вибирають інноваційний шлях розвитку. Українська статистика надає недостатню інформацію для аналізу стану справ в інноваційній сфері. Такі найважливіші процеси, як освоєння продуктових і технологічних інновацій, співвідношення між базисними, поліпшуваними і псевдоінноваціями, приток іноземних технологій на внутрішній ринок та облік їх якісних характеристик, імпорт ліцензій, пропорції форм трансферу технологій, не відображається у статистичній звітності. Тим не менш, реальна ситуація з використанням інновацій вітчизняними підприємствами свідчить про те, що ефективний попит на них відсутній або ледь помітний. Це пов'язано, насамперед, з тим, що існує можливість ведення прибуткового бізнесу і без звернення до ризикових технологічних стратегій. Це — використання західної стандартної технології, можливість рентної максимізації прибутку через володіння ресурсами економічної влади, низька складова заробітної плати в собівартості створюваної продукції, можливості великого бізнесу завищувати ціни з одночасною мінімізацією обов'язкових виплат із прибутку (державі, міноритарним акціонерам). Що стосується малоого і середнього бізнесу, то його попит на інновації пов'язаний з необхідністю "довгих грошей", можливість отримання яких за наявності високих процентних ставок залишається проблематичною. У результаті відсутності стійкого попиту пропозиція інновацій набуває нестійкого характеру, що перетворюється в проблему на шляху створення інноваційної економіки.

Теоретичні узагальнення практичного досвіду розвинених країн дозволяють зробити висновок, що зовнішнім проявом економіки інновацій виступають збільшення витрат держави, підприємств, домашніх господарств на накопичення людського капіталу, укладання у науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки. Однак, ці формальні ознаки стають реальністю тільки в тому випадку, коли мають місце і реалізуються вихідні умови розвитку інноваційної економіки:

— інституційні — наявність системи формальних і неформальних правил (інститутів), що сприяють інноваційній діяльності та становленню економіки інноваційного типу;

— ресурсні — наукові, технологічні, інтелектуальні ресурси, які формують інноваційний потенціал, дос-

татній і можливий для організації і приведення в дію інноваційного процесу;

— структурні — наявність мережевих взаємодій значної кількості суб'єктів інноваційної діяльності та ринку інновацій;

— мотивуючі — спонукають і заохочують затребуваність інновацій більшістю господарюючих суб'єктів, домашніх господарств, споживачів, економікою в цілому;

— базовою умовою інноваційної економіки є конкуренція за нову техніку і технології, за якість продукції.

Наявність визначених умов і ступінь їх застосування можуть обумовити або інноваційну активність національної економіки, або її інертність, що визначається станом її якісних і кількісних параметрів. Рівень інноваційності української економіки з якісної сторони може бути охарактеризований наступним чином:

— явна невідповідність між інтелектуальним потенціалом країни і попитом на інновації з боку бізнесу як наслідок, принаймні, двох взаємопов'язаних причин: брак інвесторів та відсутність комунікації між ними і винахідниками;

— неспроможність держави забезпечити надійний захист прав власності внаслідок дефіциту законодавчої, виконавчої і судової влади. У результаті в підприємств домінують короткострокові інтереси і "інвестиційна короткозорість";

— відсутність ринкових інститутів оцінки та обліку результатів, об'єктів інтелектуальної власності. Переважною формою її передачі є безоплатна, що не стимулює інтелектуальну діяльність;

— слабо врегульовані відносини між замовником і підприємством-виконавцем при розподілі та використанні прав на інтелектуальну власність, що створюється за рахунок коштів державного бюджету;

— явна перевага в загальнонаціональному експорті сировини, тобто товарів з низькою доданою вартістю. Всередині країни переробляється лише 18—19% сировинної бази держави;

— зростання витрат підприємств на придбання вже готового обладнання, що означає зсування інноваційної діяльності зі сфери створення базисних інновацій у сферу поліпшуваних інновацій і негативно позначається на можливості вирішальних змін технологічного укладу національної економіки;

— на глобальному ринку для України характерним стає стан постачальника ідей, ліцензій, образно кажучи, інтелектуальної сировини, і споживача готових технологій. Частка нашої країни у світовому обсязі торгівлі наукоємною продукцією становить лише 0,1%;

— відсутність практики інвестування власних коштів громадян в економіку, зокрема, в інноваційну діяльність. Таку ситуацію обумовлюють різні фактори, але, насамперед, величина індивідуальних доходів працівників, яка визначається не затратами праці, не кваліфікацією, а місцем в управлінській ієрархії будь-якої господарської структури. Крім того, відсутня достовірна інформація про інноваційні проекти (якщо не брати до уваги житлове будівництво), а також гарантії держави для укладень громадян у ці проекти;

— кошти вітчизняних і зарубіжних інвесторів переважно йдуть у високоприбутковий і швидкоокупний сегменти (фінанси, торгівля, оренда, інжиніринг та ін.) і практично відсутні у сфері виробництва з високим вмістом доданої вартості, а також інноваційних та перспективних довгострокових проектів. У результаті Україна випускає інноваційної продукції близько 2%, решту завозить з інших країн.

Такий стан української економіки з точки зору інноваційності характеризує її як інноваційно інертну. Великі труднощі у здійсненні інноваційної діяльності пов'язані з різними факторами, у тому числі з такими, що

стримують становлення умов розвитку інноваційної економіки. Так, за умов визнання інноваційної моделі розвитку на стратегічному рівні базовою і безальтернативною, інноваційна тактика сформованою не була. Відсутня стратегія сприяння розвитку інноваційного підприємництва, комплекс законів про державну інноваційну політику, про оцінку та використання інтелектуальної власності, про венчурне фінансування і страхування ризиків в інноваційній діяльності, сприяння винахідницькій діяльності і т. ін.

Відсутність довгострокових інноваційних проектів, надто складна проблема комунікацій між бізнесом і наукою, що займається фундаментальними дослідженнями, зумовлює небажання підприємців працювати над тим, щоб довести ідею до впровадження. До того ж, відсутня нормативно-правова база, яка б заохочувала бізнесменів вкладати гроші саме в інноваційні розробки. Простіше придбати готову розробку, нехай вона і дорожча, проте дозволяє отримати прибуток одразу. З іншого боку, самих розробок, які б дійсно могли зацікавити бізнес, вкрай мало. Близько 95% ідей — це незначні удосконалення вже існуючої техніки і вони не можуть дати бажаного надприбутку інвесторів. До того ж, навіть цікаві проекти мають низьку презентацію, відсутня інформованість про них потенційних інвесторів. У зв'язку з цим слушно зауважити, що у 2012 році владою передбачалося відкрити біржу інвестиційних проектів, завданням якої повинна стати підтримка саме українських проектів незалежно від власності. Ця біржа через механізм спеціального фонду повинна підтримувати створення якісних проектних пропозицій і просування їх на міжнародні ринки.

Не сприяє інноваційності економіки розпорощення коштів державного фінансування наукових досліджень між вищими навчальними закладами, академіями наук та міністерствами, хоча зарубіжний досвід підтверджує перевагу іншого підходу. Фінансування з боку держави спрямовується, насамперед, у дослідницькі університети, які самі визначають напрями їх застосування — на дослідження, впровадження. До того ж, ці університети мають величезні капітали на депозитах, які, як правило, не використовуються, а працюють на депозитні відсотки, що є джерелом фінансування діяльності цих університетів.

Підтвердженням слабкої інноваційної активності економіки та інноваційної діяльності її суб'єктів є статистичні показники впровадження інновацій та їх реалізації на промислових підприємствах за період 2000—2011 рр. [12]. Як свідчать згадані дані, впровадження і реалізація інновацій характеризується нестійкою динамікою, відсутністю чіткої тенденції. При цьому в динаміці реалізованих інновацій якісно виділяються два субперіоди: 2003—2007 рр. і 2008—2011 рр. Так, до 2007 р. спостерігалося зростання реалізації інновацій, 2007 р. став точкою зміни напрямку тенденції, коли зростання змінилося стрімким зниженням. Останнє певною мірою пояснюється і високою конкуренцією з боку зарубіжних виробників як результат відкритості української економіки. У динаміці впроваджених інновацій простежується чергування субперіодів зниження і зростання відповідно: 2002—2005 рр., 2007—2009 рр. і 2005—2007 рр., 2009—2011 рр. Це пояснюється, швидше за все, поступовим подоланням кризових явищ в економіці країни, певною мірою збігом пріоритетів розвитку держави за видами економічної діяльності з пріоритетами її суб'єктів.

Безсумнівно, як би не склалися обставини, Україна не залишиться осторонь від технологічного прогресу. Питання тільки в тому, який шлях вона вибирає: робить ставку на зростання інноваційної активності бізнесу, його психологічної мотивації, тобто зосередженості підприємців на стратегічних цілях держави, або на поступові технологічні зміни в очікуванні про-

ривного успіху. Не задаючись питанням, чи можливі зміни в Україні, слід пам'ятати про те, що швидкість і масштаби інноваційної діяльності значною мірою залежать від зрілості економічного, політичного, правового і соціального середовища, від рішучості та компетентності потенційних підприємців. Абстрагуючись від детального аналізу цього середовища, зазначимо, що країна за 21 рік становлення і функціонування ринкового господарства зазнала "перехідну рецесію" і поточну рецесію як результат сучасної глобальної кризи. Особливість нинішньої економічної політики української держави проявляється у великій обережності: не ставати на шлях надмірного державного регулювання, але і не перевищувати припустимий обсяг скорочення втручання в економіку. Однак позиція політичних діячів із цього питання незалежно від того, в уряді вони чи в опозиції, не сприяють формуванню "критичної маси" підприємців, більше того, можуть стати перешкодою для розширення підприємництва шляхом закріплення заборонювальних або обмежувальних рефлексів. Значний обсяг правових і нормативних актів не завжди орієнтований на захист права приватної власності як найважливішої, специфічної для ринкової системи властивості, а отже, не стимулює одну з головних цінностей цієї системи — схильність до безперервних інновацій як умови успішної конкуренції, модернізації економіки і її динамізму.

Показником результативності інноваційної діяльності, прийнятим у всьому світі, є ВВП. Економіка України сьогодні перебуває нижче рівня ВВП 1990 року, хоча спосіб життя більшості населення істотно змінився саме у зв'язку з впливом інновацій, переважно продуктових, на повсякденне життя. Такі ж показники, як рівень освіти, здоров'я, культура, розподіл доходів, не виявляють позитивного причинного зв'язку між інноваційним розвитком економіки і його впливом на життя людей. На ринку праці відбувається активний процес переміщення значних верств зайнятого працюючого населення в низькодохідні групи. Низький рівень заробітної плати обмежує доступ значної частини громадян до якісних послуг освіти, охорони здоров'я, породжує зневіру людей у соціальну спрямованість ринкових реформ та інноваційних перетворень. У зв'язку із цим, на нашу думку, в розвитку причинних зв'язків "інноваційна економіка — соціальне суспільство" важлива роль повинна приділятися новому поколінню підприємців, які пізнали не тільки економічні, але і соціальні труднощі становлення. Йдеться про професійних, компетентних підприємців, що формуються безпосередньо в умовах діючої ринкової економіки, які мають відповідну освіту, усвідомлюють недоліки і переваги ринку і ринкової конкуренції, і найголовніше те, що входження в успішний бізнес і глобальний ринок можуть забезпечити лише інновації. Інакше кажучи, Україні необхідно формувати не просто підприємницьке середовище, а підприємців інноваційного типу, психологічно мотивованих, здатних сприймати інновації і погоджувати свою діяльність із вирішенням соціальних проблем.

ВИСНОВКИ

Насамкінець слід зробити висновок, що інноваційно активна економіка передбачає вибудовувану під неї відповідну нормативно-правову базу. Для України чутливими моментами залишаються захист авторських прав, спеціальні організаційно-правові форми роботи підприємств (бізнес-ангели, венчурні фонди), гнучкість податкового законодавства, насамперед, звільнення від оподаткування приросту капіталу як інструменту державного сприяння інноваційній політиці.

Крім того, існує необхідність комплексної стратегії інноваційного розвитку, яка включає оптимальне коло дій і можливостей планування, визначає роль України на глобальному ринку інновацій як продавця

інтелектуальної власності без створення власних виробництв чи як покупця чужих НДДКР і їх комерціалізації всередині країни. Головною складовою цієї стратегії має бути технологічна частина, своєрідна дорожня карта технологічних інновацій, з описом конкретних технологічних пріоритетів у провідних галузях, здатних змінити базову технологію галузі або сприяти створенню нової галузі. Ця стратегія повинна інкорпорувати науково-технологічні орієнтири і соціальні реформи.

Заслуговує підтримки ідея, згідно з якою на підприємствах з державною участю має практикуватися створення так званих інноваційних програм як технологічного документа з описом послідовності конкретних кроків і чітким формулюванням мети.

Роль інноваційної діяльності стає все більш очевидною. Інноваційно активний розвиток економіки визначається як необхідністю виживання в висококонкурентному середовищі (підвищені вимоги споживачів, постачальників, глобалізація ринку), так і розвитком науково-технічного та технологічного прогресу. Інструментом адаптивності економіки до сучасних вимог по суті виступає активна інноваційна діяльність її суб'єктів.

Література:

1. Инновационная экономика / [А.А. Дынкин и др.]; под ред. А.А. Дынкина и Н.И. Ивановой; Рос. акад. наук, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений (ИМЭМО). — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Наука, 2004. — 351 с.
2. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри: монографія / Е.В. Савельєв, С.І. Чеботар, Д.А. Штефаніч та ін. — К.: Знання, 2007. — 595 с.
3. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) / В.П. Соловьев. — Киев: Феникс, 2004. — 560 с.
4. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення / О.І. Амоша, А.І. Землянкін, В.П. Антонюк та ін. — Донецьк: НАН України. Ін-т економіки пром-сті, 2007. — 328 с.
5. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
6. Вишневский В. Инновации, институты и эволюция / В. Вишневский, В. Дементьев // Вопросы экономики. — 2010. — № 9. — С. 41—62.
7. Дынкин А.А. Инновационная экономика в России и мире / А.А. Дынкин // Стратегия России. — 2004. — № 2. — Режим доступа: http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1076941477-&archive=1076446855&start_from=&ucat=14&
8. Измерение научно-технической деятельности: Предлагаемая стандарт. практика для обследований исслед. и эксперим. разработок: Руководство Фраскати, 1993: [Перевод]. — М.: Изд-во ЦИСН [б. г.], 1995. — 277 с.
9. Друкер Питер Ф. Бизнес и инновации / Питер Ф. Друкер. — М.: ИД Вильямс, 2007. — 432 с.
10. Зайцев В. Инновационная система Японии: реформы и современные возможности / В. Зайцев // Мировая экономика и международные отношения. — 2010. — № 12. — С. 3—14.
11. Дежина И.Г. Механизмы стимулирования коммерциализации исследования и разработок / И.Г. Дежина, Б.Г. Салтыков. — М.: Институт экономики переходного периода, 2004. — 152 с.
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013 р.